محمد بشیر دودیال ۲۰۲۱/۰۱/۱۸

د افغانستان ښکلی خط او میناتوری

(څلورمه برخه)

73 A traditional *madrasa* depicted in a miniature of the famous story of Layla and Majnun: unknown artist, Herat, late 15th–early 16th century. Amir Habib Allah Khan attempted to reform the education system and curriculum, in part to reduce the power of the religious elites who controlled the *madrasas*. However, these tentative steps to modernization ran foul of conservative elements in government and within his own extended family.

افغانستان کې هنر، هنری ایجادیات (میناتور، خطاطی) او ودانی

هنری تخلیقات، رغنده کار او د ژوند د رنګینیو انځور او د روزګار سرېږ- تودي د ملتونو دتاریخ یوه مهمه برخه وي. په تیره بیا هنری آثار د یو ملت د لوړ روح، د تمدن اوهڅوب ویاړ او د دوی د تاریخی دریځ څرګندونه کوي. دا ټول هغه څه دي چي دوی له نورو بیلوی او ځانګړی هویت وربښي. موږ دقیق او موثق اسناد لرو چي خپل هڅوب وربانډی ثابت کړو. ډیر څله اروپائیان زموږ بډای تمدن او ویرفرهنګ ته ګوته په غاښ پاتي شوي دي. کله چي د اسلام مبارک دین افغانستان ته راورسید، عربی مورخینو زموږ وطن د نړی له نوادرو وشمیر او تجارت، ودانیو، کرني، صنعت، کاروانسرایونو او نورو اقتصادی، هنری اومدنی ارزښتونو، پرمختګ او طبیعی منظرو ته یي په حیرت کي شول. کلونه کلونه زموږ پیداوارو لکه لاجبرو او زمردو، او وروسته بیا زموږ معنوی میراث او ورېښمو صنعت زموږ د وطن نوم په نړی کي مشهور کړی و، زموږ د صنعتکارو صنعت ته به دچین تجار په لوړه بیه حاضر و چي ترلاسه یي کړي او داسي نور مثالونه. له بده مرغه اوس داسي بده ورځ راغلی چي زموږ تاریخی سیالان غواړی تر هرڅه دمخه زموږ فرهنګی میراث یا له منځه یوسي یا یي په جعل سره خپل کړي. دا هڅي ښکاره

رواني دي چي موږ د يوه داسي بدوي او بی احساسه قوم په توګه معرفي کړي چي ګواکي له تمدن، هنر، عواطفو، تساند او نـورو سجايـاوو سره هيڅ اشنايی نه لـرو او ملی تاريخ مو ټول بدويت دی، خو تاريخ د دی سرچپه ثابتوی. د مقالو د سلسلي په دغه برخه کي به لومړی د هنر او په تيره د افغانی هنر، بيا به زموږ د۸۰۰-۷۰۰کلونو مخکی د خط او ميناتوری يو څو بيلګی ذکر شي، البته تردي مخکي مقالوکي د لرغوني دوران مسايل راغلی وو.

نو هنر څه د ی؟

هنر (Art) د انساني فعاليتونو هغي مجموعي او آثارو ته ويل کيږي چي د انسانانو پر عواطفو او احساساتو باندي د اغيزې کولو او د ځانګړې معنا او مفهوم د لېږدولو لپاره ترسره کيږي. هنر د يو ملت جمعی- شعوري کار او آګاهانه فعاليت دی، چي د دوی معنوی عروج څرګندوي. هنر ښکلا پنځول، ښکلاخوښول، ښکلا ستايل، ښکلا پالل او ښکلا لاښکلی کول دي. په دي توګه هنر د طبيعت له زېږنده ښکارندو(پديدو) څخه توپير لري او د بشر د هستوونکی خلاقانه ځواک څخه رامنځته شوی ابداعات په هنر کې شمېرل کيږي. لکه انځورګري، پړ توږل، ګرافيکي طرحي، ودانی جوړول، موسيقي، شعر، تياتر، سينما او نور. هنر او هنری اثر تر ټولو سخت او ستونزمن کار او د ډيرو معيارونو لرونکی دی. دنړی هرهيواد پخ خپلوهنری هستونو او هنرمندانو وياړي. پرمختللی هيوادونه په ډير زيار، ډيرو لګښتونو او له بيلابيلو لارو، خپل هنر او هنرمندان نړی ته وروپيژنی او د ځان لپاره يي وياړ بولی او په دي سره ځان متمدن ثابتوي.

دهنر د ځانګړی ارزښت له مخي، ډيرو پوهانو هنر دعلم تر کچي اوچت کړی او هغه يي د ښکلي، ګټور او يا هم ښکلي او ګټور محصول د توليد لپاره پر عمل باندي ***د علم تطبيق کول*** ښودلي دي.

دهنری آثارو ځينی بيلګي د هنريت تر څنګ د يو شمېر اړتياوو د پوره کولو لپاره هم وي، لکه خط او خطاطی او ميناتور او لوښي جوړول او نور. د هغو محصول تکرار کېدونکی او په هماغه يوه بڼه وي چي دې ته هنري صنعت يا صنعتي هنر وايي، خو هغه چي موخه يي يواځي او يواځي د انسان د ښکلا خوښوني د تندي ماتول وي، نو دې ته ښکلي هنرونه وايي. ښکلي هنرونه د دې له مخي چي آيا د هغو اغيزه د انسان په ذهن باندي د کوم حس له لارې وارديږي، يا په بله وينا آيا دا چي د انسان د ښکلا خوښوني احساس په کومه طريقه پوره کوي، په بېلابېلو ډولونو وېشل کيږي لکه: د پلاستيک هنر، فونتيک، بصري هنر، سمعي هنر او داسي نور. پلاستيک يا بصري هنرونه هغه هنرونه دي چي د انسان په ذهن باندې د هنر اغيزې د باصره حس يا سترګو له لارې وارديږي، نو ځکه له مادي او ثابتو عناصرو څخه جوړ شوي دي چي په لاندې توګه دي:

۱- د معماري هنر يا د ښکلو ودانيو د جوړولو هنر چي د ودانی جوړولو يوه څانګه بلل کيږي او د ودانيو د جوړولو، ديکوراسيون، ښکلی کول او سينګار هنر دی.

۲. د حجاري هنر يا له جامدو ماودو څخه د ښکلو شکلونو د جوړولو هنر. دي ته ځکه د حجاري هنر وايي چي زياتره وختونه دغه ډول شکلونه له تيږې څخه جوړېدل نو ځکه ورته پړ توږل هم وايي.

۳. د انځورګري يا د شيانو د تجسم هنر او د فکر او خيال مجسم کول د خط، رنګ او کرښـو په واسطه انځـور ګـري بلـل کيږي، خو رنګ پکښي ونـه کارول شي او يواځي کرښي وي، نو بيا د رسامی پرځای نقاشي ورته ويل کيږي. ښکلی ليک هم د نقاشي يوه څانګه ده.سمعي يا

فونتیک هنرونه هغه دي چې اغېزه يې د غوږ او اورېدو له لارې په ذهن وارديږي نو ځکه يې عناصر مادي او ثابت نه دي، چې په لاندې برخو ویشل کیږي:

۴.موسيقي يا د غږونو په واسطه د ښکلا رامنځته کولو هنر.

ادبیات یا د الفاظو او کلماتو په واسطه د ښکلا رامنځته کول چې دا هم دوه ډولونه لري:

الف) که چېرې د الفاظو په جوړښت د هغو وزن و آهنګ په پام کې ونیول شي، شعر ورته ويل کيږي.

ب) که چېرې الفاظ بې له وزن څخه يو بل سره ترکيب شي نثر ورته ويل کيږي، چې له نیکه مرغه موږ دا ټول لرو.

زموږ تاریخی آبدات، لنډی، فوکلور او ولسی ادب او ډېر نور یې مثالونه دی.

دمقالو د دغې لړۍ تیروبرخو کې یادونه وشوه چې په لرغونی افغانستان کې به د آبداتو، خط او میناتور څو ریفرنسونه ذکر کړم. دلته غواړم له دغو سرچینو یوه ته يې اشاره وکړم:

نامتو څیرونکی او مورخ Jonathan L.Lee د AFGHANISTAN (A History from ۱۲۶۰ to the Present) په نوم په ۷۸۴مخونو کې له ۱۲۶۰میلادي کال را دېخوا، یعنې تقريباً ۷۰۰کاله پخوا څخه دافغانستان د تاریخ مهمې پېښې

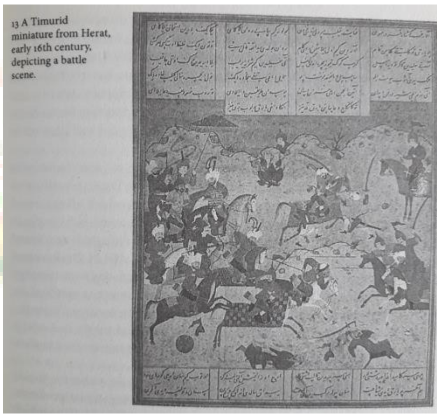
13 A Timurid miniature from Herat, early 16th century, depicting a battle scene.

راخیستی چې ډېره برخه يې د افغانستان فرهنگی میراث، خط او میناتوری ده، چې دکتاب په آخر کې يې خپل اخځ په ۳۰مخونو کې ښودلی دی. دغه مولف په افغانستان کې میناتوری دهرات له سبک څخه نیولی، بیا تر نورو سیمو او ولایتونو؛ د تاریخی ودانیو،څلیو، زیارتونو، جوماتونو، مدرسو او آن تر دولتی نشان او ملی بیرغ پورې مسایل څیرلي دی.دهرات دمیناتوری سبک يې له یو شمیر بیلگو سره معرفي کړی دی. دهغو جوماتونو، مدرسو او زیارتونو معرفی او عکسونه يې راټول کړي دي، چې یو شمیر يې اوس ندی پاتې، خو له نیکه مرغه ځینې يې لا اوس هم شته. یو میناتور يې دا دی:

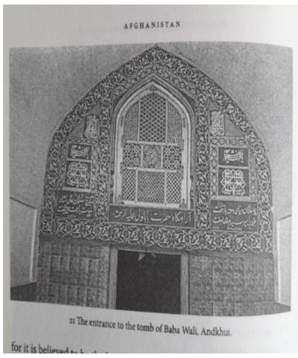

21 The entrance to the tomb of Baba Wali, Andkhui.

له هراته تر ملتان پورې يې د دې هنر تاریخ څیرلی دی او د احمدشابابا پرمهال يې هلته دهغو اسلامی مدرسو او جوماتونومثالونه راوړي چې په ښکلی خط او میناتوری ښکلې دي. دغه مورخ د سیاسی پېښو تر څنګ د افغانانو کلتوری ځانګړني او د دوی هنری هستوني معرفي کړي دي.

دغه نامتو لیکوال له هرات څخه تر کندهار، کابل، بامیان، اندخوی، ډیلي، ملتان او کشمیر پورې په زړه پورې شواهد را ټول کړي او ټول يې د لوی افغانستان د فرهنگی میراث په نوم ثبت کړي دي.

ده د هغو آثارو نومونه هم ذکر کړی دی، چې د تاړاکونو او یرغلونو یا طبیعی پېښو له امله یا بشپړ له منځه تللی، یا غلا شوي، یا هم دطبیعی پېښو له امله ویجاړ شوي دي. د دغو ټولو څیزونو له کتني څخه جوتیږی، چې زموږ د خپلو مولفینو په پرتله، بهرنیو څیړونکو دافغانستان د فرهنګی میراث په هکله زیات کار کړی دی، چې د قدر او درناوی وړ دی.

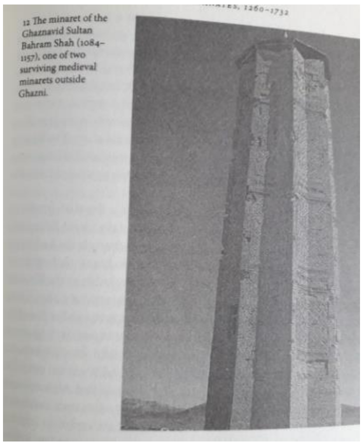

یادونه. *دغه لړی دوام لري. ممکن د بوختیاوو له امله یې د خپریدو په موده کې ځنډ راشي، خو لیکوال به یوځل بیا پر دغو لیکنو کتنه وکړي، او پارسي- دري ژباړه به یې هم چمتو کړي. په دې لړ کې له درانه شاعر ورور، ښاغلی سیدرفعت حسینی څخه مننه کوم چې زه یې د یو شمیر ډیرو درنو ذواتو نومونو ته متوجه کړم، چې د بیړي له امله یې یا نومونه هیر شوی، یا یې نوم، لقب او تخلص پوره ندی لیکل شوی، په دوباره اصلاح کې به دغه نیمګړتیا پوره شي، له ښاغلي ع. شریف زاد څخه مننه کوم چې دغه لړی یې په دقت لوستی ده. شریف زاد صیب دښکلی خط د لوړې جایزې ګټونکی او د میناتور او ښکلی خط مینه وال دی. دوی ته وعده ورکوم چې د اوسنی وخت خوشنویسان او میناتور هنرمندان به هم معرفي شي، په دغه مقاله کی پرته له دوو عکسونو څخه، نور عکسونه له پورتنی کتاب څخه اقتباس شوي دي .*

دوام لري...

برای مطالب دیگر این نویسنده، اینجا کلیک نمائید.

قسمت اول این نوشته را با کلیک بر لینک آتی مطالعه فرمائید

http://www.arianafghanistan.de/UploadCenter/dodiaal_b_deminaturi_zarif_honar_afg_miras.pdf

قسمت دوم این نوشته را با کلیک بر لینک آتی مطالعه فرمائید

http://www.arianafghanistan.de/UploadCenter/Dodiaal_M_Bashir_de_minaturi_honar.pdf

قسمت سوم این نوشته را با کلیک بر لینک آتی مطالعه فرمائید

http://www.arianafghanistan.de/UploadCenter/Dodiaal_M_Bashir_de_minaturi_honar(٣).pdf